

Алла Ротач

З ІСТОРІЇ ЮВІЛЕЇВ «ЕНЕЇДИ» І. П. КОТЛЯРЕВСЬКОГО

Восени 1798 року з Петербурга почала свій славетний шлях українська «Енеїда» Івана Котляревського. Говоримо про друкований текст поеми, бо в рукописах вона набула поширення ще раніше. Численні списки «Енеїди», перейшовши через руки не одного покоління, тепер зберігаються у вітчизняних архівах та наукових бібліотеках.

Складніша справа з початковими розділами «Енеїди», які одразу після написання стали поширюватися між людьми в місцях учителювання Котляревського – на Золотоніщині Полтавської губернії. Про долю свого твору сам поет турбувався ще змолоду. На це, зокрема, вказує В. Савинов в оповіданні «Первая любовь Котляревского». Він писав: «...он (Котляревський – А. Р.) бросился к своему сундуку и начал перерывать в нём всё так уютно положенное...»

– Нет их. Извелись!.. – в тоске, разводя руками и подозрительно взглянув на меня, говорил он.

– Что вы, пан Иван? Что случилось? – спрашиваю я.

– Верши мои, мои песнопения погибли! Нет их... Начерки моей «Энеиды»!

Смешно и жалко было смотреть на Ивана Петровича. Раздетый, с раскинутыми по сторонам руками, стонал он тревожно, отыскивая чего-то, а в глазах пробивались слёзы...

– Где же они? – спросил он тоскливо и сел на койку, – там дума моя, моя тайная песенка...» [17].

Зникнення «песнопений» І. Котляревського з його речової скриньки слід, очевидно, по-

яснювати як вияв інтересу до його творчості з боку знайомих. Таким чином перші пісні поеми (за словами В. Савинова, «начерки „Энеиды“») поширювались у народі. Письменник, як можна судити з наведеного уривка, не був байдужий до «зникнення» своїх «пісень».

У роки вчителювання Котляревського (1793–1796) ним було створено 3 частини поеми, і вони швидко розійшлися між людьми. Спочатку, мабуть, у межах села, губернії, а потім і всієї Росії; згодом потрапили й за кордон.

Одним із численних списків «Енеїди» скористався конотопський поміщик Максим Парпура. Правильно оцінивши твір, він видав поему своїм коштом, присвятивши її «Любителям малороссийского слова...». Цілком очевидно, що видавець розраховував також і на російських читачів, бо в кінці поеми додав словник – «Собрание малороссийских

слов, содержащихся в «Энеиде», и сверх того ещё весьма многих иных, издревле вошедших в малороссийское наречие с других языков или коренных российских, но неупотребляемых».

Перший наклад «Енеїди» був невеликий. Тому рукописні списки поеми продовжували ходити по руках, читалися й поширювалися в Україні, Росії та за їх межами. Не випадково В. Пассек стверджував: «„Енеїду“ було сприйнято в Малоросії з захопленням». Всі читали її – від грамотного селянина до багатого пана [14, с. 563].

Списки «Енеїди», які розповсюджувалися в добу соціального безправ'я і масової неписьменності, мали велике культурне значення. Про

І. П. Котляревський (1769–1838) – український письменник, мислитель

авторитет і популярність поеми Котляревського говорять ще й короткі, лаконічні записи, що їх залишали на списках невідомі й відомі (часом вони вказували своє прізвище) переписувачі. У списках «Енеїди» трапляються вказівки на дату переписування, місце, де це відбувалось, іноді – власні малюнки людей. Один із переписувачів зазначив, що він виконував свою роботу «о другій годині ночі» (це було 1857 р.). На списку поеми, що за радянських часів зберігався в Центральній науковій бібліотеці АН УРСР (сьогодні – НБУВ) проти переліку страв троянців є помітка: «От я люблю... зараз би їла, коли б було» [25]. Не випадково переписувач підкреслює афоризм: «Буває щастя скрізь поганцям, а добрий мусить погибати!» [26]. Такі вислови знаходили живий відгук у народі, бо вони були підслухані автором у народному середовищі, інші ж створені ним за народним зразком і сприймалися людьми як народні. Мав рацію один із знайомих Котляревського, який, сховавшись за криптонімом, писав 1875 року, що «вся його перелицьована «Енеїда» <...> є збіркою прислів'їв, приказок, примовок малоросійських, перероблених у вірші римовані» [8, с. 5].

Удруге «Енеїду» видано 1808 року в друкарні петербурзького книгаря Івана Глазунова. Третє видання з'являється наступного року «с позволения С.-Петербургского цензурного комитета» заходами автора, а коштом земляка і мецената – С. М. Кочубея (разом із ним Котляревський був у Полтавській масонській ложі «Любовь к истине»).

Усі ці три видання були кількісно нечисленні й тому активно поширювалися, переписані від руки. Відомо, що списки «Енеїди» зберігаються в рукописних відділах НБУВ, Інституту літератури імені Т. Г. Шевченка НАН України, академічній бібліотеці Литви, в музеї І. П. Котляревського в Полтаві. Отже справедливі слова Івана Франка, що «крім трьох видань, які появились протягом десятих літ, із кожного з тих видань, а навіть із брульонів Котляревського перед першим виданням роблено численні копії». Франко зазначив, між іншим, що деякі з тих копій «зблукали також до Галичини» [22, с. 239].

Уривки з п'ятої та шостої частин «Енеїди» друкувалися в журналах ще за життя Котляревського. Так, у часописі «Соревнователь просвещения и благотворения» за 1822 рік опубліковано уривки п'ятої частини поеми. Редакція журналу тут-таки сповіщала читачів: «Уривок подано в Товариство відомим письменником І. П. Котляревським. Повіdomляємо його читачам журналу, сподіваючись, що зробимо приємність любителям цього твору, сповненого надзвичайних веселощів, дотепностей і з багатьох поглядів дуже оригінального. Вони, напевно, зрадіють, дізнавшись, що п. Котляревський двома написаними новими піснями зовсім закінчив малоросійську «Енеїду» і незабаром має намір видати» [19, с. 98]. 1823 року цей журнал умістив ще один уривок із п'ятої частини поеми, а «Утренняя звезда» – вже 1833 року – подала уривок із шостої. Газета «Северная пчела» статтю С. Стебліна-Камінського відзначала, що «вся Україна захоплено читала „Енеїду“» [21, с. 584].

Спрагло чекали люди повного видання поеми в шести частинах, проте воно вийшло лише після смерті письменника. «Енеїду» в повному обсязі видав український книгар Волохінов 29 вересня 1842 року в Харківській університетській друкарні. Волохінов закупив у Котляревського за договором 1828 року весь рукопис «Енеїди», заплативши письменникові авторський гонорар – дві тисячі карбованців. (З архівних матеріалів відомо, що петербурзький купець-видавець Лисенков листувався з Котляревським ще 1821 року з приводу видання повного тексту «Енеїди», але, на жаль, справа не була тоді завершена.)

«Енеїда» – перша українська друквана книжка, написана народною мовою, перша національна поема, в якій Котляревський виявив себе глибоким знавцем історичної дійсності свого краю, виступивши водночас із осудом феодално-кріпосницьких порядків. Почавши цим твором, він і всю свою діяльність наступних років повністю віддав на благо рідного народу.

Таким чином, 1798 рік став початком бурхливого розвитку нової української літератури. Поема Котляревського виявилася тим взірцем, на який рівнялося письменництво пізнішо-

го часу. «Енеїда» навечно ввійшла до золотой скарбниці української літератури. Для скількох письменників вона була поштовхом до написання нових творів! Та й сьогодні є тією школою, без якої не приходить у письменство жоден прозаїк, поет чи драматург. «Енеїда» є незмінним їхнім наставником.

Цій першій ластівці нової української літератури в різні часи критика надавала великого значення. «Первым сочинением в мире» називав твір російський письменник Д. Григорович у повісті «Проселочные дороги» [5, с. 191]. Хоч цей вислів і сприймається як певне перебільшення, але щирість автора і позитивна оцінка твору Котляревського поза сумнівом.

Із великим захопленням про «Енеїду» говорив І. Франко, підкреслюючи її вплив на рідне українське слово, на пізніший розвиток вітчизняної літератури, на визвольний рух країни. Видатний поет і глибокий літературознавець, І. Франко виступив у низці статей з оцінкою твору. Про Котляревського він говорить в однойменному сонеті, порівнюючи митця з могутнім орлом на високій скелі, перед яким простяглися широкі обрії [24, с. 140].

У часи, коли українське слово взагалі було під заборону, нічого було й думати про відзначення ювілеїв «Енеїди». Очевидно, звичайною випадковістю є факт опублікування 1823 року, до 25-ліття з часу першої публікації «Енеїди», уривка з поеми в петербурзькому «Соревнователе» (про це мовилося вище) [20, с. 162–168].

Та якщо 1798 рік був початком нової української літератури, то рік 1898-й дав відчутний поштовх до бурхливого розвитку письменства в Україні. І тут «Енеїди» належала першорядна роль. Столітній ювілей поеми Котляревського відзначала не лише Наддніпрянська Україна, а й Буковина, Галичина, та по всій Росії він став подією великого суспільно-культурного значення.

У пресі того часу є достатньо інформації про ювілейні заходи, які влаштовувалися до 100-річчя «Енеїди» в різних кутках країни.

На особливу увагу заслуговує вечір, проведений у Павловському залі в Петербурзі. На ювілей «Енеїди» прибули М. Кропивницький, М. Заньковецька, за їхньою участю відбулася вистава «Наталка Полтавка» [12].

Успішно пройшов святковий вечір у Катеринославі, двадцять відсотків збору з якого було відраховано на пам'ятник Котляревському, що тоді будувався в Полтаві.

19–20 жовтня 1898 року 100-річчя «Енеїди» і шанування пам'яті Котляревського відбувалося в Галичині. У святі взяли участь усі просвітні й культурні установи краю. Особли-

вого піднесення торжество набрало у Львові. 31 жовтня 1898 р. там поставили «Наталку Полтавку». Урочистості тривали кілька днів. Як зазначалося в «Запросинах на 100-літній ювілей відродження українсько-руської літератури» (зразок цього документа є в музеї І. П. Котляревського), факт виходу в Петербурзі «перших пісень травестованої українсько-руської «Енеїди» Івана Котляревського <...> вважається поворотною точкою в історії національного життя українсько-руської літератури, що <...>, не вважаючи на всякі труднощі і перешкоди, все з більшою силою розвивається та почуттям національної та культурної єдності зв'язує в одно розділені частини українсько-руського народу» [7]. І. Франко, який уходив до Львівського ювілейного комітету, занотував 1898 року: «Писання Котляревського задля їх глибокої національності, простоти і притім загальнолюдської доступності не могли лишитися без впливу на відродження українсько-руського національного духа, не тільки на Україні, але й в Галичині <...> від перших проблесків нашого відродження аж до 1849 року ми раз у раз стрічаємо сліди впливу Котляревського на наших писателів і на ширшу громаду» [23, с. 298].

3 грудня 1898 року газета «Буковина» в редакційній статті під заголовком «Котляревський і його „Енеїда“», присвяченій 100-річчю поеми, писала про твір як про епохальне явище в історії розвитку української літератури, міцний фундамент для розвитку новітньої літератури, могутній завдаток до нового культурного духовного життя українців. «Енеїда» Котляревського, з'явившись сто років тому, зібрала до купи всіх українців. Причиною «живучості і свіжості» цього «монументального твору» є те, на думку газети, що Котляревський, замінивши чужі типи, звичаї і традиції українськими, зумів дати справді національну поему. Поема «і своїми правдивими думками, і своїм артистичним виконанням займає між творами нашої літератури одно з перших місць» [10].

До 100-річчя першого видання «Енеїди» І. П. Котляревського в Чернівцях організували пам'ятний вечір, у якому активну участь брала Ольга Кобилянська. Про це письменниця згадує в цілій низці листів, зокрема – до Василя Стефаника від 12.XI.98 р.: «На другий місяць будуть у нас в Чернівцях святкувати К-го. Не мали бисте охоти приїхати? Се відбудеться 3-го, може, і з Галичини приїде хто». У листі від 23.XI.98 р. зазначено: «Чи Ви не зможете приїхати на наш ювілей до Чернівців на 3-го? В нас буде трохи інакше, як у Львові. Приміром, те, що було «академією» у Львові для інтелігенції, буде у

нас виключно для мужиків, бо до нас на ювілей прибуде много селян, на що ми дуже горді <...>. Може, і Франко приїде, але не знати ще це напевно...». У листі до О. Маковея від 7.XII.98 р. вона повідомляє: «Ювілей випав у нас знаменито. В театрі то таке було, що, відай, не було ще таке. Люди по 1 франкові давали на місце на галереї, щоб лиш пустити їх, та не мож вже було. Люди, мужики поприходили масою, по ложах сиділо по 8 осіб. Ну, а вже учителів – то було „море”». У листі до О. Франко від 11.I.1899 р. О. Кобилянська згадує про ювілей, жалкує, що не було І. Франка, і зазначає, що зібралось дуже багато селян, «а деякі з них тримали гарні промови», й це всіх «дуже потішило».

Полтава також відзначила 100-літній ювілей «Енеїди». На честь цієї події 1900 року відбулося відкриття нового пам'ятника на могилі Котляревського (роботи полтавських митців – скульптора Позена та художника Волкова). В експозиції музею І. П. Котляревського демонструється унікальне фото того часу, на якому зафіксовано цей момент – величезний натовп людей, які прийшли вклонитися пам'яті видатного народного письменника. На фотографії, котра є етнографічною цінністю, не важко розпізнати по одязі представників простого народу.

Демонстрація почуття любові до Котляревського відбулася й у дні свята на честь 100-річчя «Енеїди», – 1903-го, яке відбулось із запізненням на п'ять років, але ознаменувалося відкриттям пам'ятника поетові. Це було свято крилатої слави невмирущого слова Котляревського. У привітанні з Кам'янця-Подільська, отриманого в ці дні, писалося: «Діждались ми давно сподіваного свята. Радою душею линемо на шляхи полтавські, понад Ворсклу річку, у славу Полтаву. Низько вклоняємося перед пам'ятником незабутнього батька нової української літератури І. П. Котляревського <...>».

Нехай живе наша мова рідна, нехай розвивається наша література і несе просвіту дорогому народові!» [3].

А київські письменники 30 серпня 1903 року вітали земляків Котляревського такими словами: «Ми <...> поздоровляємо місто Полтаву з щасливим днем шанування рідного Поета; кладучи перед Іваном Котляревським і нашу безмірну пошану, вітаємо радісним голосом Рідний Край з великим національним святом!» [2]. Під привітанням киян підписалися Леся Українка, Михайло Старицький, Борис та Марія Грінченки, Олена Пчілка та ін.

Свято мало велике історичне значення. «Не злічити, скільки наших людей з'їхалося тоді в

Полтаву!» – згадувала Олена Пчілка, яка прибула разом із Лесею Українкою. Передові полтавські діячі радо приймали в себе жаданих гостей. Багатьох із них запросив до своєї оселі Микола Андрійович Дмитрієв, прогресивний український діяч, літератор, член комісії зі спорудження пам'ятника, співредактор журналу «Рідний Край» (1905–1906), у якому він уміщував свої статті про українську культуру.

1972 року Полтаву відвідала донька М. А. Дмитрієва – Наталія Миколаївна. Вона зберегла незабутні враження тих днів 1903 року. У своїх спогадах Н. Дмитрієва-Мельник пише: «Згадується те хвилювання, клопоти, радість у нашій родині. Дім повний гостей, які з'їхалися на свято; тісно в приміщенні, але в усіх святковий настрій. Пам'ятаю, як в цей день чудово грав на роялі Микола Віталійович Лисенко; Олену Косач, її доньку... Пам'ятаю щасливого батька в колі гостей, його турботу і чемність до всіх... Ім'я Котляревського було святом у нашій сім'ї... І досі в пам'яті моїй не втратили яскравості пам'ятні дні 1903 року...» [6].

М. А. Дмитрієв багато зробив для успішного відкриття пам'ятника, в ході свята й після нього, його гостинність довго згадувалася друзями. Н. А. Дмитрієва-Мельник та її брат Юрій Миколайович, який теж відвідав Полтаву, подарували музеєві Котляревського невідомий лист М. Лисенка до їхнього батька. Микола Віталійович шле в ньому подяку Дмитрієву за клопоти під час полтавських свят. Лист писаний 5 вересня 1903 року, тобто відразу після повернення до Києва. Ласкаво звернувшись до «земляченька» свого, він поринає в спогади: «Живо стоїть перед очима досі уся Полтава в ці незабутні дні національних свят, і досі ми, зійшовшись десь, або зустрівшись, з великою втіхою згадуємо щасливі дні, які провели вкупі в Полтаві. І вам, орле ясний, ми, що мали такий любий притулок, і що на шії сиділи вашій, надмірно вдячні за вашу рівну до всіх люб'язність, гостинність, сердечне вітання!» [11, с. 1]. Згадуючи свято, ту велику кількість поздоровчих адресів і телеграм, яка надійшла тоді до Полтави, – «сила силенна, бо з Галичини з кожного міста й містечка були прислані телеграми, з слов'янських земель, від європейських сторін, закладів і поодиноких осіб» – Лисенко пропонує все це зібрати до купи, переписати й видати окремою брошурою і ще радить: «Всі написи на вінцях і на стрічках чи лентях теж списати й од кого, які заслані» [11, с. 3]. У зв'язку з цим композитор просить свого друга знайти «борзого писаря», «урехтувати цю справу й вивершити її добре й скоро, та до Києва прислати» [11, с. 3]. Із неві-

домих причин ця справа, на жаль, не була тоді зроблена.

Водночас у фойє Полтавського театру було влаштовано художню виставку. Увагу привертала малюнки, виконані олівцем, та етюди П. Мартиновича із зображенням видів українських сіл і міст. Частково тут були ілюстрації до «Енеїди». Стіни прикрашали пейзажі С. Васильківського, О. Сластьона, В. Волкова; на виставці були представлені й дебютанти – Лойко, Деркач та ін. Григорій Цис виставив етюд «Запорожців». Увагу привертала етюди В. Кричевського, бронзова група під назвою «Пастушка» Л. Позена, акварелі М. Самокиша. Демонструвалися також майстерні знімки І. Хмелевського, якого справедливо називали «фотографом-художником».

У Центральному Історичному архіві м. Ленінграда (нині Санкт-Петербург) зберігаються матеріали про підготовку та видання в Полтаві альбома ілюстрацій П. Мартиновича до «Енеїди» Котляревського. Його запропонувала видати комісія з організації відкриття пам'ятника Котляревському. Альбом мав складатися із 13-ти ілюстрацій, виконаних художником ще 1873 року. Можливо, вони були не зовсім довершені, проте в них яскраво світився талант митця: відчувався світлий настрій, справжній гумор, зміст, який точно відповідав побутовим описам в «Енеїді». Узгодженість настрою письменника і художника – найбільша вартість цих ілюстрацій. Саме цією своєю працею П. Мартинович хотів унести і свою частку до величного свята Котляревського. Тому художник бажав, щоб його ілюстрації були видані саме в Полтаві, на батьківщині поета. Дума розпочала клопотання. Було складено кошторис на видання альбому в сумі 1000 крб. Гонорар за видання П. Мартинович жертвував на влаштування школи імені Котляревського. Такий план видання було представлено на затвердження. 9 липня на думському засіданні цей план було спрощено. Пропонувалося: міський фотограф І. Хмелевський до відкриття пам'ятника виготовить 500 примірників на суму 500 крб. [16, с. 125]. Дума розпочала клопотання перед Головним управлінням у справах друку і перед Петербурзьким цензурним комітетом про видання брошури під назвою «Малюнки

художника П. Д. Мартиновича» до «„Енеїди” Котляревського» [4, од. зб. 301]. Московський цензурний комітет, Головне управління в справах друку, Петербурзький цензурний комітет, розглянувши ці малюнки, вирішили дозволити друк [4, од. зб. 308–309]. На день відкриття пам'ятника в продаж надійшло 450 таких альбомів. Гонорар автора, як того й хотів він, пішов у фонд побудови школи.

Узагалі під час свят було зібрано чималу суму: за музично-літературний ранок – 304 крб., за урочистий вечірній спектакль 31 серпня – 884 крб., крім того, надійшло добровільних пожертв у фонд школи імені Котляревського 260 крб. До відкриття пам'ятника губерньська управа видала дві тисячі примірників біографії Котляревського, які безкоштовно роздавалися школярам і населенню як подарунок.

«На пам'ятку 100-літніх роковин відродження українсько-руської літератури» було повторене перше видання «Енеїди» І. П. Котляревського. Воно з'явилося у Львові коштом і заходом

Наукового товариства імені Шевченка. Цього ж року за первісною назвою – «Виргілієва Енеїда, на малоросійській мові переложена І. П. Котляревским» – твір було видано в Київській друкарні Н. Т. Корчак-Новицького. Побачили світ і драматичні твори Котляревського «Москаль-чарівник» і «Наталка Полтавка» – вони вийшли в Коломиї, а «Наталка Полтавка» – ще й у Львові, Києві, Петербурзі та Москві (у видавництві І. Д. Ситіна). До 100-ліття «Енеїди» багато літераторів написали твори, присвячені Котляревському, що склали збірник «На вічну пам'ять Котляревському» (1904).

Нового змісту й незрівнянно ширшого розмаху набрали ювілеї «Енеїди» за радянського часу [9, с. 312]. Так, 1942 року, в грізні часи Вітчизняної війни, минало 100 років від виходу у світ першого повного видання «Енеїди». За інших обставин ця дата була б відзначена ширше, голосніше. І все ж вона не була забута. В газеті «Література і мистецтво» з'являється стаття І. Пільгука, в якій було підкреслено актуальність теми, поставленої в «Енеїді», живучість її образів. «В наші грізні часи, коли вирішується доля політичного і культурного життя народів, твір І. П. Котляревського ніби перестав бути

таким давнім – від нього віє свіжим, молодим життям, – пише дослідник. – Перед нами проходять кремезні, загартовані походами і боями постаті троянців на чолі з Енеєм <...>, сповнені віри в свою перемогу... Це богатири, які втілюють в собі велич і силу душі народу. Таким людям, що з піснею і жартами дивляться у віч смерті, не може не належати перемога» [15].

1948 року громадськість широко відзначала 150-річний ювілей «Енеїди». Поема здобула на той час загальне визнання, одержала високу оцінку не тільки класиків української і російської літератур, а й прогресивної світової думки. Тож до цієї визначної дати було створено в Україні ювілейну комісію, яка здійснила низку важливих заходів. По всій Україні, в містах і селах, пройшли ювілейні літературні вечори. 12 листопада 1949 р. у Києві відбувся святковий вечір, а в Інституті літератури імені Т. Г. Шевченка – триденна наукова сесія.

Академік О. І. Білецький у своєму виступі звернув увагу на величезну роль і популярність творів І. П. Котляревського, зокрема «Енеїди», наголосив, що «Енеїду» Вергілія вивчають тільки спеціалісти, користуються нею лише літературознавці, а «Енеїда» Котляревського здобула всесвітнє визнання. Він провів паралель між українською «Енеїдою» і відомою картиною великого російського художника Іллі Рєпіна «Запорожці пишуть листа турецькому султанові». Виступаючи на ювілейному засіданні, письменник Ю. Смолич виголосив тоді знаменні слова: «Сто п'ятдесят років тому друкарський верстат у Петербурзі вперше відтиснув і поширив значний своїми літературними якостями і своїм змістом поетичний твір, написаний живою народною українською мовою...» [18]. У науковій сесії брали участь дійсний член АН УРСР М. К. Гудзій, член-кореспондент АН УРСР С. І. Маслов та ін.

150-річчя «Енеїди» відзначали і в Москві, Ленінграді, Тбілісі, Єревані, Мінську, Алма-Аті, в столиці далекої Якутії – так само, як і тут, у Києві, столиці України... Це свято стало виявом національної гордості нашого народу, якому належить такий видатний твір мистецтва.

Група українських письменників-киян для участі у святі поїхала на батьківщину Котляревського. До Полтави прибув гуморист Остап

Вишня, кого по праву можна назвати учнем Котляревського. Саме в ці дні він записав у щоденнику такі слова: «Був у Полтаві. Святкували 150-річчя «Енеїди»... Було багато «Енеїд» – і в руській, і в німецькій, і в французькій літературі – і всі померли. А «Енеїда» Котляревського живе, квітне! Сто п'ятдесят літ дає свіжий аромат!..

Одсвяткували «Енеїду», і залишилася вона, як була, молода, весела, хороша... І житиме вона ще віки і віки» [1, с. 74].

На свято до Полтави прибули і Микола Нагнибіда, Андрій Малишко, Юрій Смолич, артист Юра-Юрський та ін. 22 грудня 1948 року в садибі Котляревського відбувся мітинг, письменники встановили там меморіальну дошку. Пройшов мітинг і біля могили письменника.

А. Малишко в статті «Безсмертний твір» наголосив, що з-поміж інших скарбів своєї культури український народ шанує й любить талант Івана Котляревського, традиції письменника використовують у сучасній літературі» [13].

У ювілейні дні громадськість Полтави порушила питання про організацію на батьківщині Котляревського літературного музею. 25 квітня 1950 року за Розпорядженням Ради міністрів Союзу РСР (№ 5629) та Постановою Ради міністрів Української РСР (№ 1522) від 22 травня 1950 року було ухвалено організувати в Полтаві музей Котляревського, який відкрився через два роки.

Слід згадати ще й те, що до 150-річчя «Енеїди» вийшов одностомник творів Котляревського тиражем 100 тисяч примірників; 10-тисячним накладом вийшла «Енеїда», ілюстрована художниками І. Їжакевичем та Ф. Коновалюком.

1973 року відзначено 175-річчя «Енеїди». У Полтаві відбулися восьмі «Котляревські читання», які засвідчили новий дальший поступ у науковому вивченні безсмертного твору Котляревського. На жаль, на цьому «Котляревські читання» припинилися. Наукові збірники не були видані.

До 175-річчя «Енеїди» в Тахтауловому поблизу Полтави встановлено пам'ятник Котляревському. Рішенням виконкому сільської ради парк, який посадили школярі і в якому тепер височить монумент поетові, названо теж ім'ям Котляревського...

Згадані нами ювілеї дають право зробити висновок про їхнє незаперечне значення у справі поширення й наукового вивчення «Енеїди», як і всієї творчості Котляревського. Вони дали поштовх до підготовки науково вивірених видань про званого полтавця. Велика роль їх і в тому, що ім'я письменника-гуманіста, першого класика нової української літератури стало поступово виходити за межі Вітчизни й на сьогодні вже широко відоме у світі.

Звичайно, відзначалися ювілеї І. П. Котляревського і пізніше (наш огляд доведено до 1973 року), зокрема й за часів незалежності України. Так, на честь 200-річчя «Енеїди» в Полтавському педуніверситеті відбулася традиційна наукова конференція тощо. Зібрати матеріали відзначення ювілеїв в Україні й поза її межами належить науковцям музею Котляревського. Переконана, що вони це й зроблять у майбутньому.

Література

1. Вишня Остап. Думи мої, думи мої. З щоденника / Остап Вишня // Вітчизна. – 1957. – № 2.
2. Вітальний адрес від учителів Кам'янець-Подільська. 1903, 30 серпня (рукопис) // Архів музею. – Од. зб. № 2-р.
3. Вітальний адрес від учителів Кам'янець-Подільська. 1903, 30 серпня (рукопис) // Архів музею. – Од. зб. № 3-р.
4. Главное управление по делам печати. ЛЦДІА. – 1903. – Ф. 776. – Оп. 21.
5. Григорович Д. Полное собрание сочинений в 12-ти томах. Т. III. / Д. Григорович. – С.-Пб., 1896.
6. Дмитрієва-Мельник Н. М. Спогади про батька / Н. М. Дмитрієва-Мельник (рукопис) // Архів автогра.
7. Запросини. Львів, 1898 // Архів музею. – Од. зб. № 181-р.
8. К. Чу-ч / К. Чу-ч // Московские ведомости. – 1875. – 12 января. – № 10.
9. Кирилюк Є. Живі традиції. Іван Котляревський та українська література / Євген Кирилюк. – К. : Дніпро, 1969.
10. Котляревський і його «Енеїда» (редакційна стаття) // Буковина : газета. – 1898. – 21 лист. – (Фотокопія) // Архів музею. – Од. зб. № 184.
11. Лисенко М. Лист до М. А. Дмитрієва від 5.IX.1903 р. (рукопис на 3-х ст.) // Архів музею. – Од. зб. № 183-р.
12. М. Г-цкий. Среди малороссов (Вечер памяти Котляревского) / М. Г-цкий // Сын отечества – 1899. – № 22 (24 янв.).
13. Малишко А. Безсмертний твір / А. Малишко // Літературна газета. – 1948. – 30 груд.
14. Пассек В. Котляревский и его Энеида, издаваемая в Харькове / В Пассек // Москвитянин. – 1841. – Ч. 2.
15. Пільгук І. Минувало сто літ... / І. Пільгук // Література її мистецтво. – 1942. – № 20.
16. Предложение об издании рисунков (П. Мартиновича) к «Энеиде» И. П. Котляревского // Киевская старина. – 1903. – Т. 82. – Кн. 9.
17. Савинов В. Первая любовь И. Котляревского. Из путевных воспоминаний 1855 г. / В. Савинов // Северная пчела. – 1863. – № 80 (24 марта).
18. Смолич Ю. [З промови на ювілейному засіданні в Києві] / Ю. Смолич // Літературна газета. – 1948. – 30 груд.
19. Соревнователь просвещения и благотворения. – 1822. – Ч. 17. – Кн. I.
20. Соревнователь просвещения и благотворения. – 1823. – Ч. 24. – Кн. II.
21. Стеблин-Каминский С. Биография поэта Котляревского / С. Стеблин-Каминский // Северная пчела. – 1839. – № 146. – 4 июля.
22. Франко І. Нарис історії українсько-руської літератури до 1890 року / І. Франко // Іван Котляревський у документах, спогадах, дослідженнях. – К. : Дніпро, 1969.
23. Франко І. Писання І. П. Котляревського в Галичині / І. Франко // Твори в 20-ти томах / І. Франко. – К. : Держлітвидав УРСР, 1955. – Т. XVI.
24. Франко І. Твори в 20-ти томах. Т. X / І. Я. Франко. – К. : Держлітвидав УРСР, 1954.
25. Центральна наукова бібліотека АН УРСР (рукописний відділ). – Од. зб. № 322, арк.7-6.
26. Центральна наукова бібліотека АН УРСР (рукописний відділ). – Од. зб. № 8 322, арк. 37.

